

นาฏยลักษณะการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2541-พ.ศ.2553

Dance principles of Suan Sunandha Dance School's
Choreography During 1998 – 2010

ศากุล เมืองสาคร

วิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์นิสิตปริญญาโท คณะศิลปกรรมศาสตร์
สาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและผลงาน องค์ประกอบ และนาฏยลักษณะการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา โดยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยในการออกแบบการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา โดยใช้ทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์ หลักการเคลื่อนไหวร่างกาย และองค์ประกอบของการแสดงระบำ เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาได้ผลิตผลงานการแสดงนาฏศิลป์ไทยมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 และดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน การแสดงที่มีชื่อเสียงของสวนสุนันทาและได้รับความนิยมมากที่สุดคือการแสดงประเภท "ระบำ" ซึ่งมีลักษณะการแสดงแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบนาฏศิลป์ไทย และแบบผสมกับนาฏศิลป์สกุลอื่น นำเสนอในลักษณะของการเล่าเรื่องโดยมีองค์ประกอบการแสดงระบำ ได้แก่ แนวความคิด การออกแบบเพลง การออกแบบเครื่องแต่งกายตามแนวคิดของการสร้างแต่ละงาน มีการออกแบบท่ารำ การแปรรูปแบบ และการใช้อุปกรณ์การแสดง ใช้ผู้แสดงจำนวน 8-12 คน มีระยะเวลาการแสดงประมาณ 5-12 นาที สำหรับนาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทา คือ การสร้างระบำให้มีความกระชับ โดยประดิษฐ์ท่ารำจากการเลียนแบบธรรมชาติ และการประยุกต์จากท่ารำดั้งเดิม ปรากฏเป็นท่าเดี่ยว และทาคู่ ผู้แสดงเคลื่อนที่ด้วยการวิ่งขอยเท้าเพื่อเปลี่ยนรูปแบบเรขาคณิต หรือการประยุกต์รูปแบบแถวให้เป็นไปตามความหมายของเนื้อเรื่องระบำที่ไม่ซ้ำกันในแต่ละชุดการแสดง และมักใช้การหมุนตัวก่อนหรือหลังการเคลื่อนที่เพื่อเปลี่ยนรูปแบบหรือจัดข่มซึ่งมีอยู่หลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีการใช้อุปกรณ์การแสดงที่เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายอีกด้วย

ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการสร้างงานที่มีความคิดแปลกใหม่ คือ การมีอิสระทางความคิด การบริหารจัดการ การยอมรับความสามารถของบุคคล การบูรณาการความรู้ และ

หลักสูตรการศึกษาที่กำหนดทิศทางการสร้างงานที่ชัดเจน สิ่งเหล่านี้ทำให้นาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทา สามารถเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์การแสดงระบำเพื่อพัฒนางานนาฏศิลป์ไทยให้ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : นาฏยลักษณะระบำ, นาฏศิลป์สวนสุนันทา

Abstract

This thesis aims to study and explore the history, works, components and principles of the dance choreography of the Suan Sunandha dance school. The research methods used to analyze the theories which include dance choreography, body movement, and dance performance components, are based on related documents, interviews, observation and the direct experiences of the researcher as the choreographer of some of the repertoires of the school.

According to the obtained research results, it can be concluded that, since its beginning of creating new dance pieces in 1950 until the present, the Suan Sunandha dance school has always been recognized for its group dance repertoires, which can be categorized into two groups: the classical Thai-style and those which are a fusion of other dance disciplines. Their presentation features narrative elements, components of which include concepts, music composition, costume design, choreography, use of stage properties, and line and blocking arrangements. Basically, each of them is made up of 8-12 performers, and lasts for 5-12 minutes. The signature principles of the Suan Sunandha dance school are as follows: concise choreography, the mimicry of movement of natural beings, the adaptation of traditional dance patterns for the creation of solo or duo dancing, the feet tapping during the process of forming geometric configurations, the adjustment of the dancers' alignment to match the narrative content of each choreography, and the body rotation before or after moving to another position for the following group configuration. Furthermore, stage properties are regularly considered as an integral part of the costume set.

The significant factors in promoting innovative creations are freedom of thought, administrative skills the acknowledgement of personal proficiency, knowledge integration and pedagogy with well-defined direction. All are involved in the delivery of the dancing

principles of the Suan Sunandha dance school, and encourage it to be a part of a sustainable Thai dance development.

Keywords : Dance principles, Suan Sunandha Dance School

บทนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาเป็นสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาแห่งหนึ่งที่มีผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยต่อเนื่อง คำว่า “นาฏศิลป์สวนสุนันทา” เป็นอีกชื่อหนึ่งของสาขานาฏศิลป์ไทยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ซึ่งเป็นที่รู้จักดีแก่บุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย โดยมีการผลิตผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ.2493จนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการจัดการแสดงละครประจำปี จนกลายเป็นละครในหลักสูตร จากช่วงแรกไม่มีนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ จนต่อมาสามารถเปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ในระดับ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง 2 ปี หลักสูตรปริญญา 2 ปี (หลังอนุปริญญา) และปริญญาตรี 4 ปี ตามลำดับ อีกทั้งยังเป็นสถานศึกษาแห่งแรกที่สามารถเปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ในระดับปริญญาตรี ผลงานด้านนาฏศิลป์ไทยของสวนสุนันทามีทั้งในรูปแบบของละครและระบำ การแสดงระบำของสวนสุนันทาเริ่มมาจากการแสดงสลัจากละครประจำปี โดยมีการสร้างสรรค์ออกมาในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยและรูปแบบของนาฏศิลป์นานาชาติด้วย เมื่อการแสดงละครประจำปีสิ้นสุดลงจึงทำให้ไม่มีการสร้างระบำสลัจาก แต่ก็ได้มีการที่จัดทำระบำเฉพาะกิจขึ้นซึ่งเป็นผลงานการคิดสร้างสรรค์ของคณาจารย์ในสาขาวิชา เช่น การรำวงสรวงสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ รำถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น จึงทำให้การสร้างสรรค์ระบำเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ต่อมาการแสดงระบำของสวนสุนันทาได้มีการพัฒนาโดยผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนจนเกิดเป็นเอกลักษณ์การแสดงระบำของสวนสุนันทาขึ้น

สำหรับระบำที่เป็นผลงานริเริ่มสร้างสรรค์ของนาฏศิลป์สวนสุนันทาที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง สามารถแบ่งตามรูปลักษณะของการแสดง ได้แก่ ชาติพันธุ์ แบบหลวง โบราณคดี สัตว์ ซึ่งแต่ละรูปลักษณะมีกลวิธีการคิดที่ต่างกันอย่างออกไป ขึ้นอยู่กับแนวคิดของการแสดง การสืบค้นข้อมูลเพื่อการแสดงและทักษะของผู้สร้างสรรค์ ทั้งนี้รูปแบบระบำและกลวิธีการสร้างสรรค์ผลงานของคณาจารย์และนักศึกษานาฏศิลป์สวนสุนันทาถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายทั้งในวงการนาฏศิลป์ไทยและศิลปะการละครตลอดระยะเวลา 61 ปี (พ.ศ. 2493- พ.ศ. 2554) ซึ่งส่งผลต่อนาฏยลักษณ์ของระบำนาฏศิลป์สวนสุนันทา

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการสืบทอดและอนุรักษ์นาฏยลักษณ์ของนาฏศิลป์สวนสุนันทาซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว โดยจะมุ่งเน้นถึงการศึกษานาฏยลักษณ์ของการแสดงประเภทระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์

ต่อกรรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย อีกทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และ
สร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์สืบไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติและผลงานด้านนาฏศิลป์ของสวนสุนันทา
2. ศึกษาวิเคราะห์การสร้างสรรค์ระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา
3. ศึกษานาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติและผลงานของนาฏศิลป์สวนสุนันทาโดยเน้น
ที่ผลงานประเภทระบำสร้างสรรค์ของนาฏศิลป์สวนสุนันทาตั้งแต่ พ.ศ.2541-2553 ที่มีกรนำไปใช้
แสดงเผยแพร่ตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้เป็นกรวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำกรศึกษาค้นคว้า วิจัย
จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
บุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ของสาขานาฏศิลป์
ไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกรวิเคราะห์หานาฏยลักษณะอันเป็น
เอกลักษณ์ทางการแสดงที่โดดเด่นของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้น
ตอนการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา สํารวจข้อมูลจากตำรา เอกสาร ผลงานค้นคว้าริเริ่มทางด้านนาฏศิลป์
และผลงานศิลป์นิพนธ์

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษากรแสดงของสวนสุนันทาจากวีดิทัศน์และกรแสดงสดผลงานค้นคว้า
ริเริ่มสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยของสาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสวนสุนันทา แล้วจัดเรียงผลงานตามปีที่สร้างสรรค์ พร้อมทั้งแบ่งหมวดหมู่ตามรูปแบบของ
ระบำ

ขั้นตอนที่ 3 กรสัมภาษณ์ ครูอาจารย์ และศิษย์เก่า

ขั้นตอนที่ 4 กรสังเกตการณ์กรแสดงผลงานค้นคว้าริเริ่มสร้างสรรค์ทางด้าน

นาฏศิลป์ไทยของสาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา โดยวิธีการสังเกตการณ์องค์ประกอบการแสดงและแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1-3 มาวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์ทำรำเพื่อหานาฏยลักษณะทางการแสดงระบำ ของสาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ขั้นตอนที่ 6 บันทึกทำรำพร้อมรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ป็นแบบสำรวจข้อมูลจากเอกสารผลริเริ่มทางด้านนาฏศิลป์ และผลงานศิลปนิพนธ์

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

2.3 แบบวิเคราะห์ทำรำ ผู้วิจัยสร้างแบบวิเคราะห์ทำรำตามหลักการประดิษฐ์ทำรำ การวิเคราะห์การเคลื่อนไหวร่างกาย และหลักการสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะ

2.4 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

2.5 เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ/วีดิทัศน์ สมุดบันทึก

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 ข้อมูลจากเอกสารจากตำรา เอกสารวิทยานิพนธ์ ผลงานค้นคว้าริเริ่มสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ และผลงานศิลปนิพนธ์

3.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้มีประสบการณ์ในสอนนาฏศิลป์สวนสุนันทาที่มีชีวิตอยู่ทุกคนจำนวน 10 คน และสัมภาษณ์นักศึกษาที่มีประสบการณ์ในการแสดงนาฏศิลป์สวนสุนันทาในขณะที่ศึกษาอยู่ระหว่างปี ระหว่างปีพ.ศ.2541 ถึง พ.ศ.2553และหรือเป็นผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานระบำตามเกณฑ์ที่กำหนดในขอบเขตของการวิจัย จำนวน 7 คน

3.3 ข้อมูลจากการสังเกต ผู้วิจัยร่วมเป็นผู้แสดงนาฏศิลป์ของสวนสุนันทาร่วมออกแบบทำรำและสังเกตกระบวนการสร้างสรรค์ระบำของสวนสุนันทา และชมการแสดงระบำของสวนสุนันทาในสถานที่ต่างๆ

4. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการศึกษารียบเรียง แบ่งกลุ่มและจัดกลุ่มการแสดงประเภทระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทาออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยพิจารณาวิเคราะห์และแจกแจงตามทฤษฎีการแสดงระบำ เพื่อให้เห็นภาพองค์รวมและลักษณะเด่นของรูปแบบการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา หลังจากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ รูปแบบ แนวความคิด ทำรำ และองค์ประกอบการแสดงจากกลุ่มของระบำที่ได้รับการ

แจ่มแจ้งไว้ โดยใช้หลักทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์และการสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์ไทย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยในเรื่องนาฏยลักษณะของการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทาทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลผ่านแบบสัมภาษณ์ และแบบวิเคราะห์ท่ารำ

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องนาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทาตั้งแต่ปี พ.ศ.2541-พ.ศ.2553 ผู้วิจัยได้ผลการวิจัยออกเป็น 3 หัวข้อ คือ

1. ประวัติและผลงานของนาฏศิลป์สวนสุนันทา
2. องค์ประกอบการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา
3. นาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทา

1. ประวัติและผลงานของนาฏศิลป์สวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาเป็นสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาแห่งหนึ่งที่มีผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปีพ.ศ.2493(โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย) – จนถึงปัจจุบัน (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา) ซึ่งผลงานนั้นมีทั้งที่เป็นรูปแบบของละครและรูปแบบของระบำ โดยเฉพาะการแสดงระบำของสวนสุนันทาซึ่งเกิดมาจากการแสดงสลัจากละคร จะได้รับความชื่นชอบจากผู้ชมอยู่เสมอ ประกอบกับปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรและบุคลากรทำให้การแสดงระบำของสวนสุนันทามีการพัฒนาจนเกิดเป็นนาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทาตั้งแต่ปีพ.ศ.2541-พ.ศ.2553 แบ่งออกได้เป็น 4 ยุคตามลักษณะของผลงาน ดังนี้

ยุคที่ 1 (พ.ศ.2493-พ.ศ.2515) ยุคนี้เป็นยุคที่การแสดงละครของสวนสุนันทาเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญและจัดอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นการแสดงละครประจำปีเนื่องจากผู้อำนวยการในขณะนั้นคือคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์ ให้การสนับสนุนจึงนับได้ว่าเป็นช่วงในการวางรากฐานของนาฏศิลป์สวนสุนันทา จนสามารถเปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ได้ในเวลาต่อมา การแสดงละครประจำปีนั้นจัดแสดงในวันที่ 1-10 พฤศจิกายนของทุกปี นักแสดงใช้ตั้งแต่นักเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยม และนักศึกษาจากวิชาเอกต่างๆที่ผ่านการคัดเลือกตามความเหมาะสมของบทละคร เนื่องจากในยุคนี้ยังไม่มีนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ เมื่อเริ่มทำละครวิชานาฏศิลป์เป็นเพียงหมวดวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ อาจารย์นาฏศิลป์มีเพียง 2 ท่าน คือ อาจารย์บรรเลง สาคริก และอาจารย์ทองย้อย เครือวัลย์ จึงได้เชิญอาจารย์จากกรมศิลปากรมาช่วยฝึกซ้อมท่ารำให้กับผู้แสดงละคร ในปีพ.ศ.2496 ได้รับศิลปินจากคณะนาฏศิลป์ผกาวัลลี(เป็นคณะละครที่มีการจัดการแสดงละครและระบำ) มาเป็นอาจารย์เพิ่ม 1 ท่าน คือ อาจารย์ศิริกุล วรบุตรและในปีพ.ศ.2501ได้มีอาจารย์นาฏศิลป์จาก

กรมศิลปากรย้ายมาสอนที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยอีก 2 ท่านคือ อาจารย์จรูญศรี วีระวานิช และ อาจารย์ประทีน พวงสำลี ทำให้สวนสุนันทามีบุคลากรทางการแสดงเพิ่มมากขึ้น ลักษณะของ ผลงานในยุคที่ 1 มีทั้งละครและระบำสลับาจาก ซึ่งสวนสุนันทาจัดแสดงละครทั้งหมด 19 เรื่อง ได้แก่

พ.ศ.2493 ศกุนตลา	พ.ศ.2494 ท้าวแสนปม
พ.ศ.2495 พระนล	พ.ศ.2496 พระยศเกตุ
พ.ศ.2497 จันทกนิรี	พ.ศ.2498 สองกกรวิก
พ.ศ.2499 พระเกียรติรุก	พ.ศ.2500 ศกุนตลา (ครั้งที่ 2)
พ.ศ.2501 อุเทนธิดา	พ.ศ.2502 มีทนะพาธา
พ.ศ.2503 พระยศเกตุ (ครั้งที่ 2)	พ.ศ.2504 ยุคหาวัน
พ.ศ.2505 พระสมุทรโฆษ	พ.ศ.2506 โสนน้อยเรือนงาม
พ.ศ.2507 ทีฆายุกุมาร	พ.ศ.2508 นางนกกะจาบ
พ.ศ.2509 ท้าวแสนปม (ครั้งที่ 2)	พ.ศ.2510 อุเทนธิดา (ครั้งที่ 2)
พ.ศ.2511 ยุพราชกฤษะ	พ.ศ.2512 นางนพมาศ
พ.ศ.2513 เงาะป่า	พ.ศ.2514 พระร่วงสวรรคโลก
พ.ศ.2515 นารายณ์ลี้ปราง ปางที่ 2	

ในส่วนของระบำสลับาจากนั้นก็มีทั้งที่นำเอาชุดการแสดงที่มีอยู่แล้วของกรมศิลปากรหรือ ของคณะนาฏศิลป์ผกาภิและชุดที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ สำหรับชุดที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่นั้นอาจารย์ บรรเลง สาควิก ผู้ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้กำกับการแสดงและดูแลการแสดงในภาพรวมทั้งหมด ได้มอบ หมายให้อาจารย์ประทีน พวงสำลี เป็นผู้สร้างสรรค์ โดยให้สร้างเป็นระบำที่ใช้ท่าทางของนาฏศิลป์ เชื้อชาติอื่น หรือใช้ท่าทางของนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่นทำให้สวนสุนันทา มีระบำหลากหลายแบบ คือมีระบำที่เป็นนาฏศิลป์ไทยแบบจารีตระบำ ที่ผสมนาฏศิลป์ไทยกับ นาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น และระบำที่เป็นนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่นเช่น จีนรำพัด พม่ารำชวาน ระบำดอกบัว ระบำอิตาเลียน ระบำฟิลิปปินส์ ระบำฮาวาย เป็นต้น

ภาพที่ 1 สุนจิบัตรการแสดงละคร วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พ.ศ.2502 ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

ภาพที่ 2 สุนจิบัตรการแสดงละคร วิทยาลัยครู สวนสุนันทา พ.ศ. 2512 ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

ยุคที่ 2 (พ.ศ.2516-พ.ศ.2524) ในยุคนี้การแสดงละครประจำปีได้หยุดลงเนื่องจากคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์ เกษียนอายุราชการ และผู้บริหารคนใหม่ไม่มีนโยบายสนับสนุนการจัดแสดงละครประจำปี อีกทั้งอาจารย์ประทีน พวงลำดี ผู้สร้างสรรค้งานระบำได้ย้ายไปสอนที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม แต่ในยุคนี้นับว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการเรียนการสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ โดยการผลักดันของ อาจารย์จรรยาสุรี วีระวานิช ทำให้วิทยาลัยครูสวนสุนันทาสามารถเปิดสอนนักศึกษาสายครูวิชาเอกนาฏศิลป์ในระดับระดับปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต ทำให้ในยุคนี้มีอาจารย์โอนย้ายและเปิดบรรจุใหม่เพิ่มขึ้นรวมมีอาจารย์ทั้งหมด 10 ท่าน ได้แก่

1. อาจารย์จรรยาสุรี วีระวานิช
2. อาจารย์ทองย้อย เครือวัลย์
3. อาจารย์ศิริกุล วรบุตร
4. อาจารย์ศุภีพร (ธาร์พร) สังขมรรทร
5. อาจารย์สมบุญ สุธงสวน (ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์)
6. อาจารย์ผ่องศรี เล็กบำรุง (ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์)
7. อาจารย์อุษา เหมาคม
8. อาจารย์นวลน้อย สำนองคำ
9. อาจารย์ชมขนาด กิจพันธ์ (ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็น รองศาสตราจารย์)
10. อาจารย์นงเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา (ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็น รองศาสตราจารย์)

ดังนั้นถึงแม้การแสดงละครประจำปีจะหยุดลงแต่การแสดงละครขอสวนสุนันทาก็ยังคงมีต่อเนื่อง โดยอยู่ในหลักสูตรของการเรียนการสอน และนักแสดงก็คือนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ มีอาจารย์จรรยาสุรี วีระวานิช เป็นผู้ควบคุมดูแล ในส่วนของการสร้างสรรค์ระบำในยุคนี้เริ่มมีการสร้างสรรค์ระบำโดยนักศึกษาแล้วแต่เป็นการสร้างระบำผ่านรายวิชาวิทยานิพนธ์ซึ่งเป็นรายวิชาบังคับของนักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์หลักสูตรระดับปริญญาตรี (หลังอนุปริญญา) แต่ปริมาณการสร้างงานระบำนั้นยังมีไม่มากนักเนื่องจากรายวิชาวิทยานิพนธ์นี้นักศึกษาสามารถจะเลือกเขียนบทละคร กำกับการแสดง ทำวิจัย หรือสร้างสรรค์ระบำ ตามความสนใจ สำหรับผลงานการสร้างสรรค้งานระบำของอาจารย์ผู้สร้างสรรค้งานในยุคนี้คืออาจารย์จรรยาสุรี ซึ่งอาจารย์จรรยาสุรีมีความคิดในแนวอนุรักษ์นิยม ดังนั้นการสร้างสรรค้งานในยุคนี้จึงมีลักษณะของนาฏศิลป์ไทยแบบจารีตเช่น ระบำชุยฉายสุนันทา ระบำกลีกรไทย ระบำกิ่งไม้เงิน-ทอง ระบำสวัสดิรักษา เป็นต้น

ภาพที่ 3 ผู้แสดงชุดชุยฉายสุนันทา ที่มา: สมศักดิ์ บัวรอด (2519)

ยุคที่ 3 (พ.ศ.2525-พ.ศ.2540) ยุคนี้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มหลักสูตรใหม่คือหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกนาฏศิลป์และการละคร ระดับปริญญาตรี4ปี อีกทั้งยังมีการแสดงละครและระบำนอกเหนือจากการจัดการแสดงละครในหลักสูตร เนื่องจากในช่วงนี้อาจารย์จรรยา วีระวานิช ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของวิทยาลัยครูสวนสุนันทา ได้จัดให้มีการแสดงละครออกไปเผยแพร่ตามที่ต่าง นอกจากนี้ยังมีงานในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น งานครบรอบ 50 ปี สวนสุนันทา อีกทั้งยังได้รับเชิญจากหอวิชาการอนุสรณ์ให้ไปแสดงละครในงาน การแสดงละครพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ในช่วงนี้อาจารย์ประทีน พวงลำลือ ได้กลับมาสอนที่สวนสุนันทาอีกครั้งจึงทำให้แนวคิดในการสร้างสรรค์ระบำสลับฉากในยุคที่1ได้นำกลับมาใช้อีกครั้ง โดยเริ่มจากแสดงระบำสลับฉากละครรัชกาลที่6 ประกอบกับภาควิชาได้รับอาจารย์ศากุล นิมิหุต ซึ่งมีความสามารถทางด้านบัลเล่ต์ เข้ามาและเป็นผู้ช่วยอาจารย์ประทีนในการสร้างสรรค์ระบำ จึงทำให้ระบำของสวนสุนันทากลับมามีความหลากหลาย ต่อมาได้มีอาจารย์ไอนย้ายและบรรจุใหม่อีก 3 ท่านคือ อาจารย์สมศักดิ์ บัวรอด (ย้ายจากวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์) อาจารย์มนัสชัย สุขนาถ (อาจารย์บรรจุใหม่) และอาจารย์อรวัฒน์นา เนียมอุทัย (ย้ายจากวิทยาลัยครูกาญจนบุรี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์) ทำให้งานระบำในยุคนี้มีความหลากหลายของรูปแบบระบำสร้างสรรค์ ทั้งนาฏศิลป์ไทยแบบจารีต นาฏศิลป์ไทยผสม นาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น และแบบนาฏศิลป์สากล เช่น ระบำศวอภิราม ระบำสาวน้อยลอยชาย ระบำศิลปกรรมนำไทยวิไลลักษณ์ ระบำนางโนประกายแก้ว จินตลีลาชุด ความรัก, นางครวญ, ไร่รัก-ไร่ผล, มยุรลีลา เป็นต้น

ภาพที่ 4 การแสดงจินตลีลาชุดความรัก ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

ภาพที่ 5 การแสดงจินตลีลาชุด มยุรลีลา ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

จาก 3 ยุคที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์งานระบำที่นำออกแสดงในนามของภาควิชาจะเป็นผลงานของอาจารย์เท่านั้นในส่วนระบำที่เป็นการสร้างสรรค์ของนักศึกษานั้นก็ยังคงมีอยู่ โดยผ่านรายวิชาเช่นเดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนชื่อจาก วิชาวิทยานิพนธ์ เป็น วิชาผลงานค้นคว้าริเริ่ม ทางด้านนาฏศิลป์หรือศิลปะการละคร ข้อกำหนดของรายวิชายังคงเดิม แต่โดยส่วนใหญ่ นักศึกษา ในยุคที่ 3 เลือกที่จะสร้างสรรค์ระบำ ทำให้ผลงานการสร้างสรรค์ระบำโดยนักศึกษามีมากขึ้น อีกทั้ง นักศึกษาจะได้ประสบการณ์การออกแบบระบำจากการชม หรือการเป็นนักแสดงในนามสาขาวิชา ซึ่งมีผลต่อการสืบทอดแนวความคิดการออกแบบระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา

ยุคที่ 4 (พ.ศ.2541-พ.ศ.2553) ยุคนี้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรคือ ปิดการเรียนการสอนหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต มาเปิดสอนหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิตสาขาศิลปะการแสดง แขนงนาฏศิลป์ไทย และแขนงศิลปะการละครการสร้างผลงานระบำจากรายวิชาวิชาผลงานค้นคว้าริเริ่มทางด้านนาฏศิลป์หรือศิลปะการละคร เปลี่ยนเป็น รายวิชาศิลปนิพนธ์ อีกทั้งยังมีการรับอาจารย์ใหม่และย้ายโอนเพิ่มอีก อาจารย์ที่รับเข้ามาใหม่ ได้แก่ อาจารย์สุภาวดี โพธิเวชกุล (โอนย้ายมาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์) อาจารย์คมศร ธนธรรมเมธี (ศิษย์เก่าสวนสุนันทา) อาจารย์ผกามาศ จิระจุกภัทร และอาจารย์มณีนีศา วศินารมณี (ศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ในยุคนี้ผู้สร้างสรรค์งานระบำ นอกจากอาจารย์ศากุลแล้ว ยังมีอาจารย์คมศร ธนธรรมเมธี อีกท่านหนึ่งที่รับมอบหมายจากสาขาวิชาให้เป็นผู้สร้างสรรค์งานระบำ ซึ่งผลงานของอาจารย์มีเฉพาะในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่นรำถวายพระพร รำวงสงกรานต์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ในวันที่ 10 พฤศจิกายน ของทุกปี เป็นต้น ในยุคนี้แม้งานสร้างสรรค์ของอาจารย์จะน้อยลง แต่การปรับเปลี่ยนหลักสูตรไม่ได้มีผลกระทบต่อการสร้างสรรค์การแสดงประเภทระบำของศึกษา กลับทำให้ผลงานของนักศึกษามีจำนวนมากขึ้น และยังทำให้สามารถคัดเลือกผลงานสร้างสรรค์ของนักศึกษามาแสดงมากขึ้นด้วยลำรับงานละคร ในยุคนี้ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการแสดงละครเป็นการแสดงวิพิธทัศนา ซึ่งมีรูปแบบการแสดงเป็นชุดๆ และจบด้วยการแสดงละครสั้นๆ เพียง 1-2 ฉาก จากการปรับเปลี่ยนนี้ทำให้มีการคัดเลือกผลงานสร้างสรรค์งานก่อนจบการศึกษาของนักศึกษามาแสดงในนามของสาขาวิชามากขึ้น ในบางชุดการแสดงอาจมีการนำมาปรับปรุงเพื่อความเหมาะสม งานของนักศึกษบางชุดมีการผสมผสานนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น ดังนั้นงานระบำในยุคนี้จึงมีลักษณะของนาฏศิลป์ไทยแบบจารีต นาฏศิลป์ไทยผสมนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น เช่น ระบำพิรุณหลวงพ่างสงรวงพรหม รำกลองยาว ธรรมชาติ รำอวโลกิเตศวร ระบำเทวีวิชัยเอนทร์ เป็นต้น

ภาพที่ 6 การแสดงรำวงสรวงพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ที่มา: ศาgul เมืองสาคร (2555)

จาก 4 ยุคที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ายุคที่ 1 ยุคที่เป็นรากฐานทำให้เกิดวิชาเอกนาฏศิลป์ของสวนสุนันทาในปัจจุบัน โดยเริ่มจากการที่คุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์ จัดให้มีการแสดงละครจนกลายเป็นการแสดงละครประจำปี ทั้งที่ยังไม่มีการเรียนการสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ ผู้ที่ควบคุมการแสดงละครคืออาจารย์บรรเลง สาคริก ได้มอบหมายให้อาจารย์ประทีน พวงลำลือ เป็นผู้สร้างสรรค์การแสดงระบำสลับจากอีกทั้งยังกำหนดแนวคิดให้มีความหลากหลายคือ มีระบำ แบบนาฏศิลป์ไทย แบบนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น และแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น ยุคที่ 2 ยกเลิกจัดการแสดงละครประจำปีเนื่องจากผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุน แต่เป็นยุคที่เริ่มมีการเรียนการสอนเป็นวิชาเอกนาฏศิลป์โดยเริ่มจากระดับปศ.สูง 2 ปี ระดับปริญญาตรี 2 ปี (หลังอนุปริญญา) และปริญญาตรี 4 ปี หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ตามลำดับ ยังคงมีการจัดแสดงละครและสร้างสรรค์ระบำแต่เป็นการจัดแสดงละครและสร้างสรรค์ระบำตามหลักสูตร ผู้สร้างสรรค์งานระบำในยุคที่ 2 คือ อาจารย์จรูญศรี วีระวานิช เนื่องจากอาจารย์ประทีนย้ายไปสอนที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม ซึ่งอาจารย์จรูญศรีมีความคิดในแนวอนุรักษนิยม ดังนั้นการสร้างสรรค์ระบำในยุคนี้จึงมีลักษณะของนาฏศิลป์ไทยแบบจารีตยุคที่ 3 มีการเปิดหลักสูตรเพิ่มคือระดับ อ.ศศ. 2 ปี และปริญญาตรี 4 ปี ศิลปศาสตรบัณฑิต มีการแสดงละครและระบำมากขึ้นนอกเหนือจากการจัดการแสดงตามหลักสูตร โดยได้รับเชิญจากหอวิชาการอนุสรณ์ให้ไปแสดงละครในฤดูกาลแสดงละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 และในโอกาสพิเศษต่างๆ ผู้สร้างสรรค์การแสดงระบำในยุคนี้คืออาจารย์ประทีน ซึ่งได้กลับมาสอนที่สวนสุนันทาอีกครั้ง และได้นำเอาแนวคิดในการสร้างสรรค์ระบำสลับจากในยุคที่ 1 กลับมาใช้อีกครั้ง ประกอบกับภาควิชาฯ ได้รับอาจารย์ศากุล นิมิหุต (เมืองสาคร) ซึ่งมีความสามารถในด้านนาฏศิลป์สากลเข้ามาช่วยอาจารย์ประทีนในการสร้างสรรค์มีกข์อมระบำ ดังนั้นระบำในยุคนี้มีความหลากหลายแบบเหมือนยุคที่ 1 การสร้างสรรค์งานระบำของนักศึกษาก็ยังคงมีอยู่ในหลักสูตร ในยุคที่ 4 มีการปิดหลักสูตรสายครุศาสตรบัณฑิตบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต โดยเปิดเป็นสายศิลปกรรมศาสตรบัณฑิตแทน การจัดการแสดงละครมีน้อยลงทำให้การสร้างสรรค์งานระบำของอาจารย์มีเพียงการสร้างระบำในโอกาสพิเศษ ต่อมาการจัดการแสดง

ละครเปลี่ยนเป็นการจัดการแสดงวิพิธทัศนา จึงมีการนำเอาผลงานสร้างสรรค์ก่อนจบการศึกษาของนักศึกษาออกแสดงในนามของสาขาวิชา งานของนักศึกษาบางชุดมีการผสมผสานนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น ดังนั้นงานระบำในยุคนี้จึงมีลักษณะของนาฏศิลป์ไทยแบบจารีต นาฏศิลป์ไทยผสมนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น

2. องค์ประกอบการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา

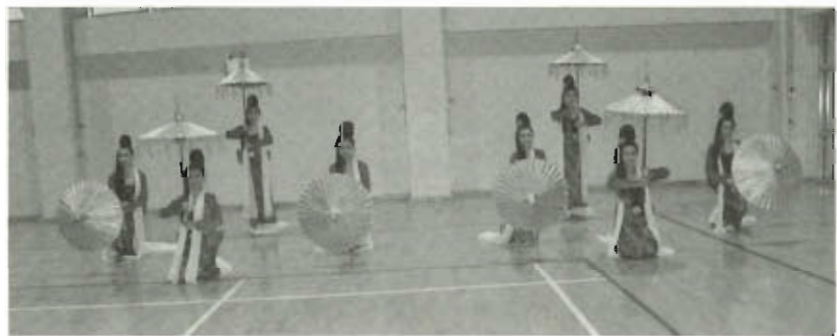
การศึกษานาฏยลักษณะการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาองค์ประกอบของการแสดงระบำประกอบด้วย 1. แนวคิด 2. การกำหนดรูปแบบ 3. เพลง 4. ผู้แสดง 5. เครื่องแต่งกาย 6. ท่ารำ 7. การแปรรูปแถว 8. อุปกรณ์การแสดง โดยได้คัดเลือกจากผลงานประเภทระบำที่แสดงตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541- พ.ศ. 2553 ซึ่งอยู่ในยุค 4 ประกอบด้วยผลงานสร้างสรรค์ตามหลักสูตรของนักศึกษา ซึ่งนักศึกษาจะทำการค้นคว้าข้อมูลในการสร้างสรรค์ระบำตามความสนใจแล้วสร้างสรรค์ผลงานตามหลักทฤษฎีการสร้างระบำ และผลงานสร้างสรรค์เฉพาะกิจของเหล่าคณาจารย์ในสาขาวิชา เพื่อจัดแสดงตามโอกาสที่สาขาวิชาได้รับมอบหมายจากมหาวิทยาลัย หรือได้รับเชิญจากที่ต่างๆ การแสดงดังกล่าวสามารถแบ่งตามลักษณะของนาฏยประดิษฐ์ประเภทระบำที่สร้างสรรค์และประดิษฐ์ขึ้นในยุครัชกาลที่ 9 ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.สุพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือนาฏศิลป์รัชกาลที่ 9 สามรถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ 1. กลุ่มโบราณคดี 2. กลุ่มประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น 3. กลุ่มเบ็ดเตล็ด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 กลุ่มโบราณคดี คือระบำที่ประดิษฐ์จากข้อมูลที่เป็นโบราณสถาน ภาพปั้น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพสลักหิน นิทานปรัมปรา หรือความเชื่อแต่โบราณกาล การแสดงระบำที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มี 8 ชุด ได้แก่ 1.ชุดทเวศศิริวิชัยเอนทร์ 2.ชุดหงส์สุวรรณบรรพชา 3.ชุดกินรีสงฆสถาน เริงสราญอัปสรสีหะ 4.ชุดกัมรแดงอัญเทวัญศิลาบัญญัติพนมรุ้ง 5.จิตรเลขาหมานันท์บุรีศรีนครน่าน 6.วิสูตรตามหาเทพ 7.ชุดมาตาปริวัฑ์ 8.ประติมากรรมตำราเวชเขตพุน ระบำในกลุ่มนี้จะมีแนวคิดเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้า เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนัง หรือรูปปั้น เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงจะแต่งหรือเรียบเรียงใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดง เช่น การแสดงที่เกี่ยวกับโบราณคดีก็จะใช้ทำนองเพลงและเครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับยุคสมัยนั้นๆ เช่น กระຈប់ปี ซอสามสาย ปี่ชวา เป็นต้น ผู้แสดงมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เครื่องแต่งกายมีการออกแบบและจัดสร้างให้เหมือนจริงตามหลักฐานหรือจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ระบำมีการใช้อุปกรณ์การแสดงโดยการถือประกอบการรำหรือการใช้เครื่องแต่งกายเป็นอุปกรณ์การแสดงที่เป็นส่วนหนึ่งของท่ารำมีการผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น มีการเคลื่อนที่แปรแถวที่หลากหลายและรวดเร็ว

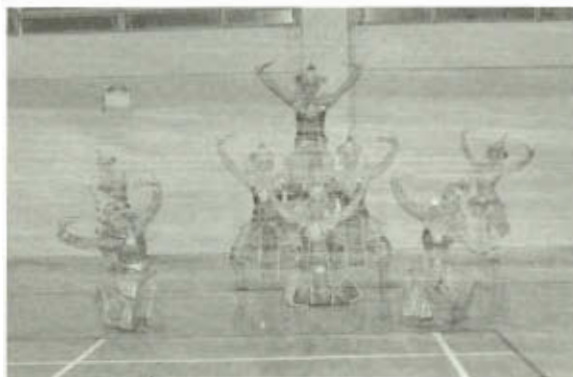
ภาพที่ 7 การแสดงชุดวิศรุตตามหาเทพ ที่มา: วุฒิชัย คำทวี และ สุสิขล สอดสุข (2552)

2.2 กลุ่มประเพณี พิธีกรรม และการละเล่นคือ ระบุว่าประดิษฐ์ขึ้นจากรูปแบบ และวิธีการที่มีอยู่ในกิจกรรมทางประเพณี พิธีกรรม หรือการละเล่นดั้งเดิมของท้องถิ่น การแสดง ระบุว่าจัดอยู่ในกลุ่มนี้มี 3 ชุด ได้แก่ 1. ชุดสุนทรียถิ่นลัวะ 2. ชุดอัญชลิตาพฤษาชาติ 3.ชุดฉัตร เทวีระบำในกลุ่มนี้จะมีแนวคิดเกี่ยวกับประเพณี และวิถีชีวิตของภาคต่างๆ เพลงที่ใช้ประกอบการ แสดงมีทั้งแบบที่มีเนื้อร้องและไม่มีเนื้อร้อง ทำนองเพลงมีการติดต่อ การแต่งหรือเรียบเรียงใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดง เช่น การแสดงที่เป็นพื้นเมืองก็จะใช้ทำนองเพลงและเครื่องดนตรีที่เป็น พื้นบรเพลงประกอบการแสดง เช่น ซึง สะล้อ หรือการแสดงที่ผสมผสานเชื้อชาติอื่นก็จะใช้ทำนอง เพลงและเครื่องดนตรีของเชื้อชาตินั้นๆประกอบด้วย เช่น ถ้าเป็นเชื้อชาติพม่าก็จะใช้กลองเปิงมาง เป็นต้น ผู้แสดงมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เครื่องแต่งกายมีการออกแบบสร้างสรรค์โดยอ้างอิงจากของ เดิมที่มีอยู่ มีการใช้อุปกรณ์การแสดงโดยการถือประกอบการรำว่า ทำรำมีการผสมผสานระหว่าง นาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น หรือนาฏศิลป์พื้นเมือง มีการเคลื่อนที่แปรแถวที่หลากหลาย และรวดเร็ว

ภาพที่ 8 การแสดงชุดฉัตรเทวี ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

2.3 กลุ่มเบ็ดเตล็ดเป็นระบำชุดที่ไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดได้ ด้วยมีลักษณะเฉพาะตัวมากเป็นพิเศษ การแสดงระบำที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มี 5 ชุด ได้แก่ 1.ชุดมยุรคติเรจรมย์ 2. ชุดราณีกรามอ 3. ชุดเส้นศิลป์จินตนา 4. ชุดอวยพรชัชชาติรี 5. ชุดกลองยาวหรรษา ระบำในกลุ่มนี้จะมีแนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของสัตว์ และการรื่นเริง เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงมีทั้งแบบที่มีเนื้อร้องและไม่มีเนื้อร้อง ทำนองเพลงมีการติดต่อ การแต่งหรือเรียบเรียงใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการแสดง เช่น การแสดงที่เกี่ยวข้องกับทางภาคใต้ก็จะใช้ทำนองเพลงและเครื่องดนตรีทางภาคใต้บรรเลงประกอบการแสดง เช่น ไวโอลิน รำมะนา มาลากัส กลองตุ๊ก โทนชาติรี เป็นต้น ผู้แสดงมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เครื่องแต่งกายมีการออกแบบสร้างสรรค์โดยอ้างอิงจากของเดิมที่มีอยู่ หรือจากจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ระบำ มีการใช้อุปกรณ์การแสดงที่เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายทำรำมีการผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น หรือนาฏศิลป์พื้นเมือง มีการเคลื่อนที่แปรแถวที่หลากหลายและรวดเร็ว

ภาพ 9 การแสดงชุดอวยพรชัชชาติรี ที่มา: ศากุล เมืองสาคร (2555)

การสร้างสรรค์ระบำของสวนสุนันทาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 - พ.ศ. 2553 จำนวน 16 ชุด สามารถจำแนกได้ 3 ประเภท คือ 1. โบราณคดี 2. ประเพณี พิธีกรรมและการละเล่น 3. เบ็ดเตล็ด มืองค์ประกอบของการสร้างระบำโดยนำมาจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ดังจะเห็นได้จากผลงานของนักศึกษาในรายวิชามผลงานค้นคว้าและริเริ่มทางนาฏศิลป์หรือศิลปะการแสดง และรายวิชาศิลปนิพนธ์ โดยนำเสนอให้เสมือนจริงตามข้อมูลที่ปรากฏ สำหรับผลงานของอาจารย์ตามโอกาสต่างๆ มีการศึกษาข้อมูลเพื่อประพันธ์บทร้อง ทำนองเพลง หรือออกแบบการแสดงให้เหมาะสมกับโอกาสที่นำไปใช้

3. นาฏยลักษณะการแสดงระบำของสวนสุนันทา

จากการศึกษาการแสดงระบำนาฏศิลป์สวนสุนันทา ประกอบกับการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา การสร้างสรรค์ผลงานของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ทั้ง 4 ยุค ในระหว่างปี พ.ศ. 2493-2553 พบว่า การแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทามีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างผลงานประเภทระบำทั้งในด้านบุคลากร องค์กร หลักสูตร และ วัฒนธรรมในองค์กร ซึ่งนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดลักษณะสำคัญที่เรียกว่า "นาฏยลักษณะทางการแสดง" และมีการสืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างนาฏยลักษณะของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ประกอบขึ้นด้วยหลายส่วน ได้แก่ วัฒนธรรมองค์กรของสวนสุนันทาที่เห็นได้ชัดคือการที่บุคลากรในองค์กรให้การยอมรับไว้กว้างใจ และเปิดโอกาสในการทำงานซึ่งกันและกัน โดยเริ่มจากสร้างสรรค์การแสดงสลัจากละคร ตั้งแต่ยังเป็นโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ผู้มีหน้าที่กำกับแสดงในขณะนั้น คือ อาจารย์บรรเลง สาศริก ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ในด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทยเป็นอย่างดีอีกทั้งยังเป็นผู้ที่ความคิดผสมผสานไม่ได้เป็นแบบอนุรักษ์นิยมเพียงอย่างเดียว ได้เปิดโอกาสให้อาจารย์ประทีน พวงลำลิ เป็นผู้คิดสร้างสรรค์ระบำสลัจากโดยให้มีการผสมผสานนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น หรือบางครั้งก็คิดสร้างสรรค์เป็นระบำนานาชาติ จึงทำให้ระบำสลัจากของสวนสุนันทามีความแตกต่างจากการสร้างสรรค์ระบำของที่อื่นๆจนเป็นที่สนใจของผู้ชม ถือได้ว่าเป็นการเริ่มสร้างเอกลักษณ์ของระบำสวนสุนันทา ต่อมาเมื่ออาจารย์ประทีน พวงลำลิ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับการแสดงละครของสวนสุนันทาก็ได้มอบหมายให้อาจารย์ศากุล เมืองสาคร เป็นผู้สร้างสรรค์ระบำสลัจาก และผู้สร้างสรรค์ระบำคนต่อมาได้แก่ อาจารย์คมศร วรรณรมณี โดยใช้แนวคิดมาจากสมัยอาจารย์บรรเลง สาศริก มีการสร้างสรรค์ระบำที่หลากหลายไม่ได้มีแต่ระบำแบบนาฏศิลป์ไทยเพียงอย่างเดียว

นอกจากการยอมรับซึ่งกันและกันแล้วบุคลากรในสวนสุนันทายังมีความเป็นอิสระทั้งในด้านความคิด และการบริหารจัดการ เนื่องจากในการสร้างสรรค์ระบำหรือการสร้างงานทางวิชาการผู้สร้างงานสามารถทำได้ตามความคิดและความต้องการ อีกทั้งบุคลากรท่านอื่นก็ให้ความร่วมมือส่วนในด้านการบริหารจัดการ ก็ได้รับความไว้วางใจจากผู้บริหารให้สามารถตัดสินใจในการทำงานการแสดง ทำให้เกิดความคล่องตัว ดังนั้นบุคลากรของสาขานาฏศิลป์สวนสุนันทาจึงเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะดังนี้ 1. เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คิดนอกกรอบ 2. เป็นผู้มีความอดทน ทุ่มเท และอุทิศตนให้กับองค์กรและการสร้างงานแสดง 3. เป็นผู้ที่มีความสามารถรอบด้าน 4. เป็นผู้ที่มีความช่างฝัน จินตนาการสูง 5. เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นจริงจัง

นอกจากนี้ หลักสูตรก็เป็นส่วนสำคัญให้เกิดงานสร้างสรรค์ของนักศึกษา เนื่องจากในหลักสูตรได้กำหนดให้นักศึกษาที่จะจบปริญญาตรีวิชาเอกนาฏศิลป์ต้องผลิตผลงานทางด้านนาฏศิลป์ในด้านใดด้านหนึ่ง โดยเริ่มจากหลักสูตรปริญญาตรี (หลังอนุปริญญา) ในปีพ.ศ.2519

ผ่านรายวิชาวิทยานิพนธ์ กำหนดให้มีการเขียนบทละคร กำกับการแสดง หรือศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อย่างกว้างขวาง ยังไม่มีการกำหนดให้มีการสร้างสรรค์ระบำในรายวิชานี้ ทำให้ในช่วงแรกมีการสร้างระบำโดยนักศึกษามีน้อย ต่อมาในปีพ.ศ.2523 ได้เปิดหลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี ก็ได้เพิ่มข้อกำหนดให้มีการประดิษฐ์ชุดการแสดงที่ได้มาตรฐาน จึงทำให้มีการสร้างสรรค์ระบำของนักศึกษามากขึ้น โดยมีหลักเกณฑ์ให้นักศึกษาทำ 1 คนต่อ 1 เรื่องหรือ 1 ชุด

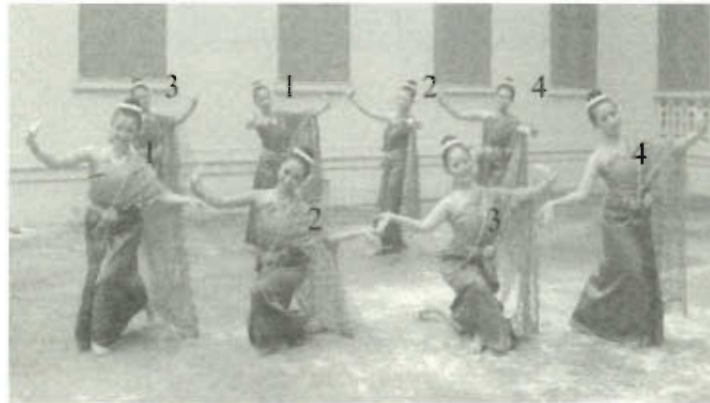
ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรอีกหลายครั้งรายวิชาวิทยานิพนธ์ก็ยังคงอยู่แต่เปลี่ยนชื่อเป็น วิชาผลงานค้นคว้าและริเริ่มทางนาฏศิลป์ วิชาผลงานค้นคว้าและริเริ่มทางนาฏศิลป์หรือศิลปะการแสดง และ วิชาศิลปะนิพนธ์ ตามลำดับ ในด้านของหลักเกณฑ์ก็ค่อยๆ มีการปรับเปลี่ยนด้วยเช่นกัน เนื่องจากในการสร้างละครระบำแต่เดิมไม่เคยกำหนดจำนวนนักแสดง ดังนั้นนักศึกษาจะใช้ผู้แสดงจำนวน 1 คนหรือหลายคนก็ได้ หรือการผสมผสานกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่นก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการผสมจึงทำให้ผลงานบางชุดมีลักษณะของนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่นมากกว่านาฏศิลป์ไทย เมื่อมีการปรับหลักเกณฑ์ใหม่จึงกำหนดให้ 1. นักศึกษา 2 คน ต่อ 1 หัวข้อระบำ 2. ใน 1 ชุดการแสดงระบำ จะต้องประกอบด้วยนักแสดงไม่น้อยกว่า 8 คน เพื่อต้องการให้นักศึกษาได้คิดประดิษฐ์ท่ารำได้ครอบคลุมทุกองค์ประกอบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการแปรแถวการเคลื่อนที่ 3. การสร้างงานระบำที่เป็นการผสมผสานกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่นต้องมีรูปแบบหรือลักษณะของนาฏศิลป์ไทยอย่างน้อย 70% ซึ่งหลักเกณฑ์นี้เริ่มใช้กับนักศึกษาสายครุศาสตรบัณฑิตจนถึงนักศึกษาสายศิลปกรรมศาสตรบัณฑิตในปัจจุบัน

การกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวทำให้งานสร้างสรรค์ระบำของนักศึกษามีทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จนสามารถคัดเลือกผลงานสร้างสรรค์ระบำของนักศึกษาออกแสดงในนามของภาควิชาฯ ได้ โดยเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.2541 เป็นต้นมา โดยชุดที่ได้รับการคัดเลือกต้องมีความน่าสนใจในการนำเสนอเพลงเหมาะสมกับการแสดง และมีเครื่องแต่งกายที่สวยงาม หรือมีความแปลกตา

การแสดงระบำของสวนสุนันทาจะมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ ระบำที่เป็นแบบนาฏศิลป์ไทย และระบำที่ผสมระหว่างนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น มีการสร้างแนวคิดและนำเสนอออกมาในลักษณะของการเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับแนวคิด โดยมากจะแบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วง คือ เกริ่นนำ ดำเนินเรื่อง และช่วงสุดท้าย มีความโดดเด่นในเรื่องของการใช้อุปกรณ์การแสดงเพราะผู้แสดงไม่ได้ถืออุปกรณ์รำตามท่ารำเพียงอย่างเดียว แต่มีการถืออุปกรณ์เล่นระดับจัดให้เป็นขุ่ม หรือมีการชักบอกให้ลอยขึ้น อีกทั้งยังสามารถออกแบบให้มีการใช้ส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายมาเป็นอุปกรณ์การแสดง เช่น การนำเอาผ้าพาดไหล่มาต่อกันเป็นตัวอักษร หรือรูปภาพ ท่ารำสามารถเล่าเรื่องราวของระบำในแต่ละชุดได้ ท่ารำที่ซ้ำมากที่สุดคือท่าเดี่ยวและจะไม่ซ้ำท่ากัน นอกนั้นก็มืท่าคู่ ท่าชุด ท่าขุ่ม ในหนึ่งชุดการแสดงจะมีท่าขุ่มอย่างน้อย 2 ขุ่ม และท่าผสม เช่น ท่าเดียวกับท่าขุ่มปฏิบัติในจังหวัดเดียวกัน ท่าเดียวกับท่าคู่ปฏิบัติในจังหวัดเดียวกัน เป็นต้น การเปลี่ยนท่ารำจากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่งมีความรวดเร็วและกระชับเนื่องจาก ในหนึ่งชุดการแสดงมีท่ารำประมาณ 90-193 ท่า ท่ารำ

หนึ่งที่ใช้เวลาประมาณ 3-5 วินาที มีการสร้างท่าใหม่เพื่อช่วยให้การแสดงมีความสมบูรณ์และเด่นชัด ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงเกี่ยวกับสัตว์ รูปแถวที่ใช้ในหนึ่งชุดการแสดงอย่างต่ำมี 18 แถว การเคลื่อนที่เพื่อการแปรแถวเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีการย่อเท้า เพราะจะใช้การวิ่งชอยเท้าเป็นส่วนใหญ่ ในบางครั้งเมื่อวิ่งถึงที่แล้วก็จะมีการหมุนตัวก่อนจะปฏิบัติทำต่อไป และถึงแม้การจะมีการแปรแถวโดยการให้ท่ารำก็จะมี ความรวดเร็วเช่นกัน ส่วนเครื่องแต่งกายมีความสวยงามและเหมือนจริง สามารถสร้างความสนใจให้กับผู้ชมได้

ภาพที่ 10 ท่าคู่และท่าซุ่มปฏิบัติพร้อมกัน ที่มา: วิทยาลัย ชุมพาลี และ วิทยาลัย คงเลิศยศ (2547)

ภาพที่ 11 ท่าซุ่มของชุดกัมรแดงอัญเทวัญศิลาบันพนมรุ่ง
ที่มา: นพรัตน์ สายสัมพันธ์ และ พงษ์กรานต์ แสงโรจน์ (2549)

ภาพที่ 12 การเปรียบเทียบเครื่องแต่งกายอัสตรสีห์กับประติมากรรมรูปอัสตรสีห์
ที่มา: ศากุล เมืองสาคร(2555)

ภาพที่ 13 การใช้ส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายเป็นอุปกรณ์การแสดง
ที่มา: ทรงพล อุ๋นทร และ ปฏิพัทธ์ พิมขทวิสิทธิ์ (2553)

การสร้างสรรค์ระบำของของนาฏศิลป์สวนสุนันทามีลักษณะและกลวิธีการสร้างสรรค์โดยเริ่มจากการกำหนดจุดมุ่งหมายและแนวความคิดหลักของการแสดงตามทฤษฎีนาฏยประดิษฐ์ จากนั้นสร้างงานในส่วนอื่นต่อ เช่น การกำหนดเพลงและดนตรี การกำหนดท่ารำ การออกแบบเครื่องแต่งกายการแสดง การกำหนดอารมณ์ของนักแสดง โดยเปิดโอกาสให้มีอิสระในการสร้างสรรค์งาน แต่ก็ยังยึดหลักทฤษฎีในการสร้างระบำเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษานาฏยลักษณะการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ที่คัดเลือกจากการแสดงที่นำออกแสดงในนามสาขาวิชา ในโอกาสต่างๆ จำนวน 16 ชุดการแสดง สามารถแบ่งประเภทของผลงานตามลักษณะเนื้อหา และวัตถุประสงค์การแสดงได้ 3 ประเภท คือ 1. โบราณคดี 2. ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น และ 3. เบ็ดเตล็ด การแสดงโดยส่วนใหญ่จะเป็นการเล่าเรื่องราว มีการกำหนดแนวคิด เพลงดนตรี การแสดงออกทางอารมณ์ การใช้พื้นที่ สื่อประกอบการแสดง เครื่องแต่งกาย มีการแปรแถว การตั้งซุ้ม และการสร้างท่าระบำ สำหรับรูปแบบการแสดงที่ปรากฏในการแสดงระบำสวนสุนันทา พบว่าการแสดงระบำนาฏศิลป์สวนสุนันทาจะเน้นการสร้างสรรคดีที่ประยุกต์จากพื้นฐานนาฏยจารีตของไทยเป็นหลัก โดยอาจผสมนาฏยศิลป์ต่างสกุลหรือไม่ก็ได้ ซึ่งทำให้เกิดลักษณะเฉพาะ หรือ นาฏยลักษณะของการแสดง ดังนี้

1. ความกระชับ ภาพที่ปรากฏบนเวทีในการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา แสดงให้เห็นถึงความกระชับของการแสดงไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติท่ารำ หรือการแปรรูปแปรแถว ดังจะเห็นได้จากการปฏิบัติท่ารำโดยเฉลี่ย 1 ท่ารำใช้เวลาเพียง 3-5 วินาทีรวมทั้งระยะเวลาในการแปรรูปแปรแถวที่มีอัตราเฉลี่ยระยะเวลาการแปรแถว 1 รูปแถว เพียง 17 วินาที ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏอยู่ในการแสดงที่ใช้ดนตรีและเพลงในจังหวะช้าและจังหวะเร็ว นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงความกระชับในแง่ของเนื้อหาการแสดง กล่าวคือ ด้วยระยะเวลาการแสดงที่มีกำหนด 8-10 นาที ต่อ 1 ชุดการแสดง งานระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ก็สามารถนำเสนอ เนื้อหา เรื่องราวของการแสดง ต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน

2. การหมุนตัวนาฏยลักษณะที่สำคัญ และเห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่งจากงานการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา คือ การใช้เทคนิคการหมุนตัวก่อนหรือหลัง การแปรแถวและการปฏิบัติท่ารำของนักแสดง ลักษณะการหมุนตัวนี้อาจจะเป็นการหมุนตัวในด้านซ้ายหรือขวา 180 องศา หรือ 360 องศา ก็ได้ ซึ่งนับเป็นเทคนิคการแสดงที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบนาฏยลักษณะทางการแสดงของ อาจารย์ประทีน พวงลำสี อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ผู้ซึ่งมีหน้าที่และมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์งานระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ในช่วงปี พ.ศ.2493 - พ.ศ.2515 และช่วงปี พ.ศ.2525 - พ.ศ.2540

3. การใช้ท่ารำที่มีพื้นฐานจากทำนาฏศิลป์ไทยแบบจารีต แม้ว่างานการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทาจะมีความหลากหลาย ลักษณะของการแสดงและท่ารำที่เป็นท่าพื้นทาง แต่ลักษณะของท่ารำต่าง ๆ ที่ถูกนำมาประกอบสร้างเป็นท่ารำในการแสดงเหล่านี้ ถูกนำมาจากทำนาฏศิลป์ไทยแบบจารีตทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะของหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตทางด้านนาฏศิลป์ไทยที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ไทยผ่านกระบวนการเรียนการสอนนาฏศิลป์แบบจารีตนิยม ดังนั้นงานระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทาจึงเปรียบเสมือนภาพสะท้อนถึงกระบวนการการเรียนรู้อันเป็นแบบจารีตนิยมที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาและต่อยอดงานนาฏศิลป์ที่มีความเป็นร่วมสมัยในยุคปัจจุบัน

4. การตั้งชู้มในการแสดงเป็นเทคนิคทางการแสดงอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในงานระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทาและนับเป็นนฏยลักษณ์ที่สำคัญของการแสดงระบำนาฏศิลป์สวนสุนันทา กล่าวคือรูปแบบและวิธีการนำเสนอระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา มีการเคลื่อนไหวร่างกายและการแปรแถวที่กระชับสลับกับการหยุดตั้งชู้มเป็นแบบและรูปทรงต่าง ๆ ไปตลอดการแสดง ซึ่งเปรียบเสมือนการดำเนินเรื่องในละครที่มีการสร้าง Sub climax เพื่อให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับเนื้อเรื่อง จนกระทั่งถึง Climax ซึ่งมักจะอยู่ตอนปลายของเนื้อเรื่อง นับเป็นเทคนิคและรูปแบบที่ทำให้การแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้ตลอดระยะเวลาการแสดง

นฏยลักษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพของการสืบทอดและส่งผ่านวิถีแห่งกระบวนการเรียนรู้ด้านนาฏศิลป์ไทยผ่านรูปแบบระบบการศึกษาของไทย ที่มีการปรับเปลี่ยนและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการพัฒนาและอนุรักษ์งานนาฏศิลป์ไทยในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยให้สอดคล้องกับระเบียบและระบบของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การดำรงอยู่ของนฏยลักษณ์ของการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทานั้น ถึงแม้ว่าทิศทางของระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป แต่การมีบุคคลากรที่มีความชำนาญ และความสามารถทางด้านศิลปะการแสดงที่หลากหลาย ผสมกับความต้องการการแสดงนาฏศิลป์ไทยจากสาธารณะชนมีมากขึ้น ก็ส่งผลให้เกิดการพัฒนาารูปแบบงานนาฏศิลป์ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบเพื่อให้อสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมต่าง ๆ อยู่เสมอการนำเอานาฏศิลป์แบบจารีตนิยมมาผสมผสานกับนาฏศิลป์เชื้อชาติอื่น ๆ เพื่อสร้างความหลากหลาย แปลกใหม่ให้เกิดขึ้นกับการแสดง จนเกิดเป็นลักษณะของ "ความเป็นพันทาง" ที่สะท้อนให้เห็นถึงนาฏศิลป์ไทยที่ดำรงอยู่และถูกสร้างสรรค์ในกรอบของความเป็นจารีตนิยมแต่ในขณะเดียวกันก็สามารถปรับเปลี่ยนและผสมผสานเพื่อให้เกิดเป็นนาฏศิลป์รูปแบบใหม่ที่ยังสอดคล้องไปกับกระแสนิยมของผู้ชมในสังคม สอดคล้องกับบริบทและเนื้อหาทางการศึกษา และสอดคล้องกับหน้าที่ของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ นับเป็นรูปแบบหนึ่งของนฏยลักษณ์ทางการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ซึ่งมีการสืบต่อแนวการสร้างสรรค์จากอดีตสู่ปัจจุบัน

ตลอดระยะเวลา 61 ปี ของการสืบทอด การผลิต และการส่งผ่านองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ ภายใต้กระบวนการและกรอบของระบบการศึกษาของภาควิชา หรือสาขาวิชานาฏศิลป์ไทยมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ทำให้เกิดการสร้างนฏยลักษณ์ของการแสดงขององค์กร อันเปรียบเสมือน "ตราสินค้า หรือ แบรินด์" ทางด้านผลงานการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด นฏยลักษณ์เหล่านี้เป็นผลพวงมาจากการเปิดโอกาส การให้การยอมรับรวมถึงการสร้างมนต์ดีด้านความเป็นอิสระทางวิชาการ ให้เกิดขึ้นภายในองค์กรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ที่ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างนฏยลักษณ์ทางการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทามาจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษานาฏยลักษณะการแสดงระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา ผู้วิจัยยังพบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจและสามารถนำมาศึกษาและพัฒนาต่อไปในอนาคต ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะ และเอกลักษณ์ของเครื่องแต่งกายระบำของนาฏศิลป์สวนสุนันทา การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงละครของสวนสุนันทา และการศึกษาพัฒนาการและการจัดการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยในระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้งสวนกลางและส่วนภูมิภาคโดยสามารถนำเอาข้อมูลจากงานวิจัยฉบับนี้ไปใช้เป็นฐานหรือเป็นข้อมูลทุติยภูมิเพื่อขยายผลองค์ความรู้ในลำดับต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คมศร ธนธรรมเมธี . (2546) . การแสดงนาฏศิลป์ไทยในสวนสุนันทา . รายงานศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จรรยาณี วีระวานิช . (2533) . "ย้อนอดีต" แก้วเจ้าจอมฉบับพิเศษ ด้วยรักและผูกพัน
กันย์ '33 กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
_____ . (2548) . หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นางจรรยาณี วีระวานิช ต.ช.ต.ม. .
สำนักพิมพ์หน้าหุ้นส่วนจำกัด สามลดา
บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก. (2546). ครูบรรเลง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พัฒนาศรัณดิ้ง.
มปช. (2543) . หลักสูตรสถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2543 สาขาวิชาการศึกษา พิมพ์สำเนาโดย
สถาบันราชภัฏพระนคร จันทรเกษม บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา อนุบุรี สวนสุนันทา สวนดุสิต
มปช. " ม.ป.ป." . หลักสูตรการฝึกหัดครู สภาการฝึกหัดครู พุทธศักราช 2519. ม.ป.ท.
มปช. "ม.ป.ป." . รหัสและคำอธิบายรายวิชา หลักสูตรสถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2543 เล่ม 1
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา
มปช. " ม.ป.ป." . "ประวัตินาฏศิลป์ในสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา" ใน 72 ปี จรรยาณี วีระวานิช
กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
มูลนิธิคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์. (2555). 100ปี ชาตกาล คุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์.
ม.ป.ท.
ศุสิทธิ์ สังขมรรท. (2537) . ละครสวนสุนันทา . รายงานศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัย
สาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สุกัญญา ทรัพย์ประเสริฐ . (2543) . นาฏยประดิษฐ์ของประทีน พวงสำลี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สุรพล วิรุฬห์รักษ์ . (2543) . นาฏยศิลป์ปริวรรตน์ . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ หสน. ห้องภาพสุวรรณ.
_____ . (2549) . นาฏยศิลป์รัชกาลที่ 9 . สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

